

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.3-2.3>

ДРОБОТОВ С.А.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

NATIONAL SECURITY AND HUMAN RIGHTS IN UKRAINE

Актуальність статті полягає в тому, що національна безпека є однією із основних передумов розвитку державності, становлення та розвитку нації в своїй ідентичності та цивілізаційному виборі. Національна безпека це такий стан реалізації суспільно-політичних та соціально-економічних процесів в державі, який максимізує використання всіх наявних в державі ресурсів, в тому числі інтелектуального та соціального, для задоволення прав та інтересів громадян. В свою чергу права людини також визнаються державою Україна найвищою цінністю та пріоритетом державної політики. Держава на рівні Конституції України та низки законодавчих актів встановлює систему ціннісних орієнтирів в сфері забезпечення права та свобод людини і громадянина. Україна взяла на себе і низку міжнародно-правових зобов'язань в цій сфері, ратифікувавши міжнародні угоди та пакти якими закріплюються природні права людини. Розкривається сутність категорії «національна безпека» для цілей державного управління. На доктринальному рівні визначається зміст та правова природа даної категорії. Встановлено значення національної безпеки для розвитку систем національних інтересів та забезпечення прав людини. Досліджено державно-правову природу прав людини. Розкривається місце системи прав людини і громадянина в системі національних цінностей. Визначаються особливості забезпечення повноти реалізації прав людини через систему державних гарантій. Досліджено взаємозв'язок між системою національної безпеки та системою прав людини, як двох об'єктів державного регулювання. Наголошено, що система прав людини і громадянина є найвищим пріоритетом розвитку демократичної держави, але в інтересах національної безпеки права людини і громадянина можуть бути обмежені. Це пояснюється тим, що без обмеження цих прав досягнення бажаного стану національної безпеки може ніколи не відбутися через постійні соціальні ризики та соціальні протести, якими підміняється повнота у розумінні «реалізації прав людини». Визначено, що держава своїм прямим обов'язком повинна вважати досягнення стану національної безпеки та забезпечення повноти реалізації прав людини пріоритетними напрямками свого функціонування в силу того, що обидві ці системи виступають об'єктами державного управління. При цьому повнота забезпечення прав людини є окремим індикатором ступеня досяжності мети у забезпечення національної безпеки. В свою чергу останнє є передумовою для повноцінної реалізації особами свої демократичних прав і свобод.

Ключові слова: національна безпека, національні цінності, забезпечення національної безпеки, права людини і громадянина, державні гарантії.

The relevance of the article is that national security is one of the main prerequisites for the development of statehood, the formation and development of the nation in its identity and civilization choice. National security is a state of implementation of so-

cio-political and socio-economic processes in the state, which maximizes the use of all available resources in the state, including intellectual and social, to meet the rights and interests of citizens. In turn, human rights are also recognized by the state of Ukraine as the highest value and priority of state policy. At the level of the Constitution of Ukraine and a number of legislative acts, the state establishes a system of values in the field of ensuring human and civil rights and freedoms. Ukraine has also made a number of international legal obligations in this area, ratifying international agreements and pacts that enshrine natural human rights. There was disclosed the essence of the category "national security" for the purposes of public administration. It was determined the content and legal nature of this category at the doctrinal level. There was established the importance of national security for the development of systems of national interests and ensuring human rights. The state and legal nature of human rights was studied. It was also revealed the place of the system of human and civil rights in the system of national values. Peculiarities of ensuring the full realization of human rights through the system of state guarantees were determined. There was investigated the relationship between the national security system and the human rights system as two objects of state regulation. It is emphasized that the system of human and civil rights is the highest priority for the development of a democratic state, but in the interests of national security, human and civil rights may be limited. This is because without restricting these rights, the desired state of national security can never be achieved through constant social risks and social protests, which replace the fullness of the understanding of the "realization of human rights". It is determined that the state should consider it its direct duty to achieve the state of national security and ensure the full realization of human rights as priority areas of its functioning due to the fact that both of these systems are objects of public administration. At the same time, the completeness of human rights is a separate indicator of the degree of achievement of the goal of national security. In turn, the latter is a prerequisite for the full realization of their democratic rights and freedoms.

Key words: *national security, national values, national security, human and civil rights, state guarantees.*

Вступ. Національна безпека є однією із основних передумов розвитку державності, становлення та розвитку нації в своїй ідентичності та цивілізаційному виборі. Національна безпека це такий стан реалізації суспільно-політичних та соціально-економічних процесів в державі, який максимізує використання всіх наявних в державі ресурсів, в тому числі інтелектуального та соціального, для задоволення прав та інтересів громадян. В свою чергу права людини також визнаються державою Україна найвищою цінністю та пріоритетом державної політики. Держава на рівні Конституції України та низки законодавчих актів встановлює систему ціннісних орієнтирів в сфері забезпечення права та свобод людини і громадянина. Україна взяла на себе і низку міжнародно-правових зобов'язань в цій сфері, ратифікувавши міжнародні угоди та пакти якими закріплюються природні права людини. Нарешті, демократизація суспільно-політичних процесів неможлива без належного дотримання прав і свобод людини і громадянина, без створення відповідної системи державних інститутів, які б реалізовували відповідну політику. Але інколи виникають суперечності векторів державної політики щодо забезпечення національної безпеки та захисту прав і свобод людини і громадянина. Мова йде про події, коли реалізація суспільного інтересу, наявні суспільні запити та потреби суперечать національним цінностям визначеним чи встановленим раніше, коли питання збереження суверенітету ставить під загрозу через масові, несистемні випадки чи прояви волевиявлення громадян, в яких відчуваються загрози стабільності у розвитку державних інститутів, державності, суверенних прав. Все це актуалізує питання дослідження та пошуку балансу між інтересами національної безпеки та забезпеченням прав і свобод людини і громадянина як елементу національних цінностей.

Стан дослідження. Сучасний стан забезпечення національної безпеки, доктринальні засади існування національної безпеки як об'єкту державного управління досліджувалися в роботах таких вчених як Адамчук О. В., Вонсович О. С., Дмитренко О. М., Салюк С. В. та ін..

На доктринальному рівні проблематика розвитку системи прав людини в контексті забезпечення національної безпеки досліджувалася в роботах Антонова В. О. «Конституційно-правові засади національної безпеки України»; Бодрук О. С., Гончаренка О. М., Лисицина Е. М., Горе-

лова М. А. «Національна безпека України: історія і сучасність»; Мельникова О. Г. «Державне управління у сфері прикордонної безпеки в умовах європейської інтеграції України» тощо.

Окремі аспекти та механізми формування безпеки держави розкриваються в працях Домбровської С. М., Корж І.Ф., Полторака С. Т. та ін..

Система прав людини і громадянина та її місце в системі національної безпеки України в сучасних умовах досліджувалося в роботах Ірхи Ю., Курас А. І., Нікітіна Ю. В. та ін.. особливий акцент в цих дослідженнях наголошувався на способах захисту прав людини в умовах забезпечення національної безпеки України.

Тітко Е. В., Шмоткін О. В. та інші піднімали в своїх роботах питання актуальності та можливості обмеження і повноти забезпечення права особи як об'єкту національної безпеки України.

Разом з тим, на сьогодні існує потреба проведення досліджень, в яких би система національної безпеки та система прав людини розглядалися як об'єкти державно-управлінського впливу із визначенням синтезу їх взаємозв'язків та закономірностей взаємного розвитку.

Метою статті є пошук оптимального балансу у поєднанні державної політики в сфері забезпечення національної безпеки та забезпечення вільного розвитку та реалізації державних гарантій прав людини і громадянина. Дана мета розкривається через послідовне виконання низки завдань: визначення сутності та значення системи національної безпеки; визначення системи конституційних гарантій прав людини; пошуку індикаторів перетину та поєднання ціннісних орієнтирів держави в сфері забезпечення національної безпеки та максимізації дотримання прав людини і громадянина.

Виклад основного матеріалу. Національна безпека є тим імперативом без якого неможлива стабільність існування держави, її інституції, розвиток нації та суспільства. Національна безпека це по суті той стан, в якому розвивається держава на шляху до встановлених та схвалених суспільством цивілізаційних орієнтирів. Держава, як унікальне суспільне утворення може розвиватися в будь-якому векторі та напрямку, але лише стан забезпечення національної безпеки є тією передумовою, яка свідчить про якісні перетворення суспільно-політичного та соціально-економічного характеру. В цьому контексті говорячи про національну безпеку слід розуміти, що вона є одночасно бажаним станом розвитку всієї держави та передумовою для її поступового сталого розвитку в майбутньому.

На доктринальному рівні розуміння сутності національної безпеки. Як категорії науки державного управління та державно-управлінського впливу, дасть нам змогу розкрити ті сегменти та сфери перетину з системою прав людини і громадянина, які мають взаємну залежність. Тобто національна безпека певним чином впливає на стабільність системи забезпечення прав людини і громадянина і на повноту їх реалізації. Так само і реалізація прав людини, як процес, може впливати на стан національної безпеки, так як це мало місце в період 2004-2005 та 2010-2011 років, а також за оцінками деяких експертів в 2014-2016 рр.

Отже, для повноти аналізу взаємозалежності національної безпеки та системи прав людини необхідно провести аналіз сутності категорії «національна безпека» (табл. 1).

Враховуючи викладене ми можемо узагальнити поняття національної безпеки виклавши його в двох розуміннях:

- з одного боку це стан протікання соціально-економічних та суспільно-політичних процесів в державі, який характеризується максимальною свободою в реалізації особами своїх прав та свобод;

- з іншого – об'єкт державно-управлінського впливу, який уявляється сукупністю структурних елементів, досягнення стабільного розвитку яких є першочерговим завданням відповідної структури державних органів.

Як об'єкт державного регулювання національна безпека виступає доволі складним утворенням, але це фундаментальний первинний об'єкт, оскільки всі інші процеси в державі можливі а їх повноцінній реалізації лише за умови досягнення максимально безпечового стану. Це означає, що лише коли держава досягне цілі в даній сфері, можливою є подальша реалізація суверенної влади як в середині держави так і на міжнародній арені.

В цьому контексті забезпечення прав людини і громадянина також повинні розумітися як другорядні а точніше похідні від забезпечення національної безпеки завдання. Держава не може гарантувати повноту прав людини і громадянина без створення відповідних умов коли механізм держави виступатиме цілісним інструментом забезпечення дотримання державних гарантій в цій сфері. Фактично існування ризиків національної безпеки обмежують можливості в реалізації громадянами своїх демократичних прав та свобод.

Доктринальні підходи до визначення сутності категорії «національна безпека»

Автор	Національна безпека – це
Антонов В. О.	об'єктивне соціальне явище, яке має конкретно-історичний характер і тісно пов'язане з усіма аспектами і напрямками взаємодії та діяльності у системі «природа – людина – суспільство», де сутність безпеки розуміється як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави [2, с. 27].
Адамчук О. В., Дмитренко О. М., Салюк С. В.,	міра (рівень, ступінь) захищеності національних інтересів від загроз, джерелами яких є процеси, явища, події тощо, а також дії (бездіяльність) юридичних та фізичних осіб, які перебувають на території держави і є під її юрисдикцією [1, с. 3-4]
Бодрук О. С., Гончаренко О. М., Лисицин Е. М., Горелов М. А.	ступінь захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави [3, с. 6-8]
Домбровська С. М., Полторац С. Т.	рівень захищеності, стійкість основних сфер життєдіяльності (економіки, сфери управління, військової справи тощо) щодо небезпечних, дестабілізуючих впливів [5]
Мельников О. Г.	стан розвитку держави, організації суспільних процесів, за якого досягається максимальний рівень захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз [10, с. 22-24]
Закон України «Про національну безпеку України»	це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [13]

В. О. Антонов, зауважуючи на тому, що якщо визначати «національну безпеку» через таке поняття, як «стан», приходять до висновку, що це не відповідає практичним реаліям, оскільки для кожної окремо взятої країни необхідно визначати як високий, так і низький рівень захищеності, а постійні зміни того чи іншого чинника безпеки завжди впливають на сам рівень безпеки в цілому, що і робить цю категорію доволі мінливою [2, с. 28-29]. Ми погоджуємося із таким висновком, оскільки він максимально точно відображає зв'язок категорії «національна безпека» та рівнем забезпечення прав людини і громадянина, рівнем дотримання та захищеності таких прав. в даному контексті цілком логічним є використання категорії «ступінь».

Це оціночна категорія, яка демонструє те чи задовольняються цілі дотримання національної безпеки, чи в повній мірі відбувається захист національних інтересів, а також те, наскільки реалізуються права людини. Ступінь, як категорія міри дотримання вимог, стандартів, принципів забезпечення безпечного середовища чи досягнення його бажаного стану відображає коректне відтворення державної політики в означених сферах, демонструє ті детермінанти та ті сектори в яких відбувається перетин зон відповідальності органів державної влади за дотримання прав людини та одночасне забезпечення національної безпеки.

Як стверджує І.Ф. Корж життєдіяльність будь-якого суспільства здійснюється у різних сферах, на кожну з яких можлива дія того, чи іншого фактору, існування тієї, чи іншої загрози, безпеку України можна поділити на так звані «галузеві» її підвиди: політичну, економічну, воєнну, екологічну, технологічну, інформаційну, енергетичну, продовольчу та інші безпеки [8, с. 73]. Саме тому відповідно до ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» «державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій» [13]. Проголошення принципу пріоритету прав і свобод людини стосовно держави є однією з найвеличніших цінностей, яка характерна для всіх цивілізованих держав світу. У сфері забезпечення національної безпеки такий пріоритет впливає певним чином на всю систему зв'язків між елементами структури національної безпеки, передусім на діяльність суб'єктів її забезпечення, основним серед яких виступає держава в особі її органів. Забезпечення пріоритетного місця особи серед інших об'єктів національної безпеки досягається насамперед шляхом створення державою нормативно-право-

вих актів (конституції, концепцій безпеки, законів), які безпосередньо закріплюють пріоритетне місце особи, її прав і свобод у системі суспільних відносин, визнаючи забезпечення найважливішим принципом, що існує в суспільстві й державі [15, с. 119]. Закріплюючи систему прав людини, гарантії їх дотримання та створюючи відповідну інфраструктуру практичного забезпечення реалізації держава тим самим формує систему національних цінностей, вибудовуючи їх саме на базовому значенні системи прав людини для себе. Держава повинна дотримуватися, слідувати та наголошувати на тому, що система прав людини та їх дотримання, максимальна реалізація – це ті ж базові умови її розвитку, як і стан національної безпеки. Але якщо без забезпечення останньої неможливе існування держави в принципів, то без дотримання прав людини і громадянина неможливим є існування якогось конкретного статусу держави, її якості як демократичної, правової, соціальної.

Цікаву думку в цьому контексті озвучує Ю. Ірха, стосовно того, що «на сьогодні першочергову загрозу національній безпеці становлять фактори, які впливають на розвиток громадянського суспільства, а саме: зниження якості та рівня життя населення, економічні та фінансові кризи, зростання рівня злочинності, міжнаціональні та міжконфесійні конфлікти, а не політична боротьба партій, порушення взаємодії гілок влади, зміна урядів тощо. Саме незбалансованість у соціальній практиці інтересів суспільства, держави, різних соціальних груп і окремої особи є однією з найсерйозніших проблем» [6, с. 82-83]. Тобто на думку вченого стан національної безпеки напряму залежить і пов'язаний з рівнем забезпеченості прав людини. Якщо держава проголошує права людини як однією із своїх базових цінностей, то цілком логічно, що їх дотримання, ступінь та міра реалізації, повнота забезпечення – все це є базовими показниками або індикаторами національної безпеки.

В. А. Номоконов в цьому контексті зазначає про те, що в демократичній державі має існувати розумний баланс між правами й обов'язками, міжнародними інтересами особи, суспільства і держави. Порушення цього балансу призводить до зловживання правами і свободами, появи негативних соціальних наслідків, ослаблення державних начал, порушення законності [12, с. 5] В кінцевому результаті це все призводить до ослаблення національної безпеки, зменшення рівня соціальних, суспільно-політичних та економічних гарантів. Призводить до зростання соціальної напруженості та появи протестних настроїв.

Сучасне розуміння природи національної безпеки не обмежується лише сприйняттям її як стану захищеності. Національна безпека постає своєрідною сферою існування людини, нації, держави, культури, традицій, звичаїв, ресурсів, що не лише міцно пов'язує людей між собою, а й єднає їх з історичною спадщиною та навколишнім середовищем. Ідеться про збереження матеріального й духовного багатства нації, а також органічне поєднання та реалізацію прагнення людини до безпеки й можливості забезпечення національної безпеки з боку державних і недержавних організацій [14, с. 132-133]. Насправді розвиток національної ідентичності сам по собі пов'язаний із питанням забезпечення національної безпеки. Ув'язуючи інтереси держави із національними інтересами, систему цивілізаційних цінностей із цінностями держави відбувається синтез двох паралельних та разом з тим взаємозалежних систем: держави як форми суспільної організації та власне суспільства, як цілісного соціального явища, яке [суспільство] розвивається в певному завданому векторі, що є результатом еволюції національної ідеї та історичною формою розвитку нації.

При цьому при поєднанні означених систем можливе обмеження прав людини. Обов'язковою умовою обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина є те, що воно може відбуватися лише на підставі та у випадках, визначених у законі, і, як правило, за рішенням суду. У національному законодавстві закріплено процесуальний порядок здійснення такого обмеження: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи залежно від фактичних обставин уповноважені самостійно або через звернення до суду обирати способи забезпечення національної безпеки [16]. Останнє дає нам всі підстави стверджувати про те, що і держава, і суспільство розвивається у взаємній залежності але послідовно реалізуючи цілі розвитку один одного.

Результати дослідження. Національна безпека та права людини і громадянина є двома взаємопов'язаними та взаємозалежними цінностями, які доповнюють одна одну в системі усталених пріоритетів державного розвитку. Національна безпека, якщо ми розуміємо її як стан функціонування держави та існування суспільства – це той базис в умовах якого розвивається та реалізується система прав людини, розкриваючись в своїй повноті державних гарантій та забезпечення відповідним державно-управлінським інструментарієм.

Якщо ми розуміємо національну безпеку як передумову, або єдину умову вільного розвитку державності, становлення нації в її цивілізаційному вимірі, то система прав людини повинна розумітися нами як елемент цієї систем, спрямований на реалізацію своїх обов'язків: дотримання національної безпеки, захисту державності та поваги до держави і її апарату. В такому синтезі права людини, а точніше ступінь та характер їх реалізації і забезпечення, повинні розумітися нами і як умова досягнення максимально безпекового стану, і як наслідок розвитку державності в умовах безпекового стану, і як загроза національній безпеці.

Останнє є надзвичайно актуальним та проблемним аспектом розвитку всієї доктрини забезпечення національної безпеки. Справа в тому, що на конституційному та законодавчому рівні стан національної безпеки визначається як стан максимального дотримання національних інтересів та стабільності розвитку держави і її інститутів. При цьому встановлення систем національних інтересів також відбувається на законодавчому рівні та інколи може не відповідати суспільним потребам, суспільним запитам та умовам розвитку держави. Національні інтереси можуть бути застарілими або хибними, встановлення на замовлення політичних еліт, які контролюють Парламент. Насправді сучасні реалії розвитку суспільно-політичних процесів в Україні свідчать про те, що подібні ситуації – маніпулювання громадською думкою, використання політичного ресурсу Парламенту для цілей політичних еліт – це цілком реальні речі.

Так, період подій 2013-2014 років свідчить про те, що політична еліта обрала національні інтереси та проросійський вектор розвитку держави не прислухаючись до того суспільного запиту, який існував в соціумі, до тих євро інтеграційних прагнень, які тривалий час вже обговорювалися в суспільстві. Все це призвело до негативних і руйнівних наслідків для української державності через те, якою була реакція влади на волевиявлення громадян, на мирні масові демонстрації та протести проти відверто неприйняттого в суспільстві орієнтального шляху розвитку держави, насаджування системи цінностей, які не мали підтримки у широких верств населення. Але в той період влада відверто «прикривалася» інтересами національної безпеки, оскільки той рівень соціальної напруги, який існував в державі, міг потенційно привести до руйнації засад її суверенного існування. В результаті тих подій відбулася інтервенція військ РФ на територію України та окупація й анексія частини територій суверенної держави. Система національних цінностей підлягала критичному перегляду, а система забезпечення національної безпеки трансформувалася та докорінному реформуванню.

На доктринальному рівні ці процеси слід розуміти та аналізувати виходячи з наступного:

– по-перше, об'єктом захисту систем забезпечення національної безпеки в державі, за великим рахунком, є сам факт її існування, суверенітет та незалежність як невід'ємні атрибути держави, міжнародна правосуб'єктність та спроможність реалізовувати повноту своєї влади на всій території, яку держава визнає під своїм протекторатом;

– по-друге, система національних цінностей повинна бути виразником волі більшості населення з урахуванням тих імперативів та детермінант, які визначають державність як процес реалізації національної самоідентичності. Тобто існування та функціонування держави, її незалежність та об'єктивність суверенних прав є найвищою формою еволюції національної думки та розвитку національних процесів. При цьому система національних цінностей, які закріплюються на рівні законодавства повинна співпадати в загальних контурах із суспільними запитами та потребами, із системою цивілізаційних цінностей розвитку нації, яка формується на рівні суспільної правосвідомості;

– по-третє, система прав людини і громадянина повинна мати статус державної цінності, гарантуватися державою в тих межах та обсягах, які усталені в міжнародно-правових актах, прийнятих та ратифікованих державою. Права людини повинні реалізовуватися та забезпечуватися всім апаратом та механізмом держави, гарантуватися на рівні конституції та законодавства;

– по-четверте, права людини і громадянина (мова йде про індивідуальні права) можуть бути обмежені в інтересах держави, суспільства та цілей національної безпеки. Такі обмеження допустимі виключно у випадках, коли реалізація прав людиною, спосіб чи сам зміст такої реалізації несе в собі ризики для системи національної безпеки, в тому числі в колективному виразі. Обмеження прав людини в інтересах національної безпеки повинно мати чіткі критерії застосування, детермінанти та межі реалізації, умови продовження чи відміни, а також чітку транспарентну мету, досягнення якої виправдовується шляхом обмеження таких прав, і при цьому кореспондується із системою національних цінностей.

Все викладене вище об'єктивує існування певного алгоритму взаємодії національної безпеки, систем її забезпечення та системи прав людини. Сутність цього алгоритму реалізується в наступних правилах:

- система прав людини є найвищою цінністю держави та підлягає захисту в тому числі за рахунок створення безпекового середовища;
- система забезпечення національної безпеки будується на принципах дотримання прав людини із допустимими межами їх обмеження виключно в інтересах суспільного порядку, національної безпеки, недоторканності державного ладу;
- система прав людини є аксіологічним виміром та цивілізаційним орієнтиром розвитку нації в процесі забезпечення нею розбудови державності;
- держава, в якій система прав людини є беззаперечною цінністю є найвищим щаблем розвитку національної свідомості, еволюції національної думки;
- повнота реалізації прав людини в державі є виміром її демократичності та характеристикою якості забезпечення національної безпеки.

Все це демонструє нам висновок про те, що національна безпека є необхідним станом розвитку держави, в якому права людини дотримуватимуться в максимальному обсязі, що в свою чергу мінімізує ризики для національної безпеки. Справа в тому, що основними внутрішніми ризиками національної безпеки є як раз соціальні протести, соціальне напруження та невдоволення державною політикою, що супроводжується обмеженням або неповною реалізацією прав людини. В цьому контексті слушним є зауваження стосовно співвідношення прав людини, повноти їх реалізації, соціальною справедливістю та національною безпекою, яка в такому детермінаційному ряді виступає скоріше як об'єкт для ризикогенних факторів.

Все це свідчить про те, що реалізуючи політику забезпечення національної безпеки держава повинна чітко розуміти необхідність пошуку балансу між системою прав та свобод людини і громадянина, державними та національними цінностями, а також допустимістю та межами такої допустимості при прийнятті рішень щодо штучного обмеження прав людини для забезпечення цілей національної безпеки.

Отже, можна зробити наступні висновки:

- 1) Система національної безпеки та система прав людини і громадянина виступають самостійними об'єктами державно-управлінського впливу. Це взаємозалежні, взаємопохідні та взаємообумовлюючі категорії, які при цьому розмежовують національну та організаційну складові державності, як вищої форми еволюції національної само ідентичності. Національна безпека є комплексом системи цінностей, на яких базується розвиток держави. Натомість система прав людини входить до цього комплексу, але при цьому є самостійним об'єктом державного управління.
- 2) Система прав людини і громадянина є найвищим пріоритетом розвитку демократичної держави, але в інтересах національної безпеки права людини і громадянин можуть бути обмежені. Це пояснюється тим, що без обмеження цих прав досягнення бажаного стану національної безпеки може ніколи не відбутися через постійні соціальні ризики та соціальні протести, якими підміняється повнота у розумінні «реалізації прав людини».
- 3) Держава своїм прямим обов'язком повинна вважати досягнення стану національної безпеки та забезпечення повноти реалізації прав людини пріоритетними напрямками свого функціонування в силу того, що обидві ці системи виступають об'єктами державного управління. При цьому повнота забезпечення прав людини є окремим індикатором ступеня досяжності мети у забезпечення національної безпеки. В свою чергу останнє є передумовою для повноцінної реалізації особами свої демократичних прав і свобод.

Список використаних джерел:

1. Адамчук О. В., Дмитренко О. М., Салюк С. В. Загальний аналіз різних аспектів національної безпеки України як поняття в сучасних наукових дослідженнях. *Theory and Practice of Public Administration*. 2018. № 4(63). С. 1-7
2. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
3. Бодрук О. С., Гончаренко О. М., Лисицин Е. М., Горелов М. А. Національна безпека України: історія і сучасність: монографія. Київ: ІСЕМВ, 1993. 244 с.
4. Вонсович О. С. Національна безпека України в умовах сучасних геополітичних змін. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2017. Вип. 24(2). С. 18–24.

5. Домбровська С. М., Полторак С. Т. Механізми формування безпеки держави. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_1_21.

6. Ірха Ю. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки України в сучасних умовах. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 78-87.

7. Конституція України: Конституція від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

8. Корж І.Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття. *Правова інформатика*. 2012. С. 69-77.

9. Курас А. І. Національна безпека України: військово-політичні парадигми. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. 2014. Вип. 2. С. 230–240.

10. Мельников О. Г. Державне управління у сфері прикордонної безпеки в умовах європейської інтеграції України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01. Київ, 2011. 28 с.

11. Нікітін Ю. В. Національна безпека України в сучасних умовах: ризики і фактори впливу. *Юридична наука*. 2015. № 2. С. 141–147.

12. Помоконов В. А. Права человека и национальная безопасность. *Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права*. 2008. № 2. С. 4-10.

13. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

14. Тітко Е. В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2(12). С. 126-139.

15. Шмоткін О. В. Права особи як об'єкт національної безпеки України. *Наукові записки НАУКМА*. 2017. Том 200. Юридичні науки. С. 114-120.

16. Eric V. Turner Human rights suffer under camouflage of national security. URL: http://www.state.ct.us/foi/Articles/human_rights_suffer_under.htm.

УДК 342.4

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.3-2.4>

ЯКОВЛЄВ А.А.

ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

THE CONCEPT OF CONSTITUTIONAL PROCESS IN MODERN SCIENCE OF CONSTITUTIONAL LAW

Актуальність статті полягає в тому, що активний розвиток сучасної науки конституційного права супроводжується не лише відкриттям нових сфер конституційно-правових досліджень та розробкою нових наукових методологій аналізу у сфері конституційного права, але й виявляє свій глибинний зв'язок з вивченням та характеристикою тих фундаментальних категорій, які лежать в основі цієї юридичної науки. Однією з таких базових категорій є конституційний процес. У статті визначено основні теоретичні і методологічні підходи до визначення поняття конституційного процесу у науці конституційного права. Автор визначає роль і значення конституційного процесу для функціонування системи конституційного права, вказує на зв'язок цього поняття з поняттями конституційної діяльності, конститу-